

نسخه‌های خطی فارسی در کالج ذاکر حسین

شمیم‌الحق صدیقی*

قبل از این‌که راجع به نسخه‌های خطی فارسی در کالج ذاکر حسین صحبت بکنیم بهتر است کمی با خودِ کالج ذاکر حسین آشنا بشویم.

کالج ذاکر حسین یکی از قدیم‌ترین مؤسسات دهلی است که تاریخچه‌اش به ظهور مدرسه غازی‌الدین در سال ۱۷۶۲ میلادی می‌رسد. در سال ۱۸۲۵ میلادی مدرسه به صورت کالجی موسوم به «دهلی کالج» درآمد. به سرپرستی کالج «انجمن زبان بومی» نیز در سال ۱۸۴۳ میلادی دایر گردید که کار شایانی را در راه ترجمه ادبیات علمی اروپا به زبان‌های هند انجام می‌داد.

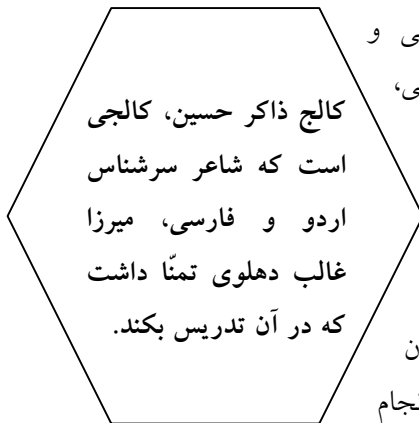
طی شورش سال ۱۸۵۷ میلادی کالج، ملجا و مأوای نیروهای میهن‌پرست گردید و دولت وقت به عنوان انتقام‌جویی، کالج را بست و دارایی‌اش را به کالج دولتی لاهور منتقل کرد.

کالج در سال ۱۹۲۴ میلادی به نام «کالج انگلو عربیک» مجدداً شروع به کار کرد و جزو سیستم دانشگاهی گشت. اما بعد از چند سال در اثر اغتشاشات ناشی از تقسیم کشور در سال ۱۹۴۷ میلادی صدمه شدیدی خورد و بسته شد.

در سال ۱۹۴۸ میلادی بار دیگر این کالج بنام قدیمی‌اش یعنی «کالج دهلی» احیا شد. کالج در تاریخ درخشان و طولانی‌اش دانشوران و دانشمندان، ریاضی‌دانان و روانشناسان، ادیبان و شاعران، مصلحان اجتماعی و انقلابیون و میهن‌پرستانی را به وجود آورده که هنوز با عزت و محبت به خاطر آورده می‌شوند.

* دانشیار فارسی کالج ذاکر حسین، دهلی‌نو.

در سال ۱۹۷۵ میلادی دانشکده به‌اسم رئیس جمهور ممتاز و معروف سابق هند دکتر ذاکر حسین موسوم گردید و امروز هم به‌نام «کالج ذاکر حسین» بزرگترین و اساسی‌ترین مرکز زبان و ادبیات در دهلی قلمداد می‌شود. در سال ۱۹۹۱ میلادی کالج از عمارت تاریخی قدیم در دروازهٔ اجمیری به‌ساختمان تازه‌ای در ناحیه‌ای بین دهلی کهنه و نو بنام جواهرلعل نهرو مارگ منتقل شد و اکنون جمعاً متجاوز از چهار هزار دانشجو در آن مشغول تحصیلات در رشته‌های مختلف هستند.

کالج ذاکر حسین در سطح‌های تخصصی و عمومی در نوزده رشته، یعنی فارسی، عربی، انگلیسی، اردو، هندی، سانسکریت، بنگالی، فلسفه، روانشناسی، اقتصادیات، ریاضیات، بازرگانی، تاریخ، علوم سیاسی، گیاه‌شناسی، جانورشناسی، شیمی، فیزیک و الکترونیک فعالیت می‌کند. نام‌نویسی و پذیرش دانشجویان برای مقطع فوق لیسانس اکثر رشته‌ها در کالج انجام می‌گیرد، اما کلاس‌ها در دانشگاه دهلی منعقد می‌شوند.

کالج ذاکر حسین که قبلاً با دانشگاه پنجاب وابسته بود با ظهور دانشگاه دهلی در سال ۱۹۲۲ میلادی با این دانشگاه، وابستگی پیدا کرد. دانشگاه دهلی با وابستگی بیش از ۷۵ کالج، بزرگترین دانشگاه هند حساب می‌شود. تا جایی که مربوط به فارسی است اکنون غیر از خود دانشگاه دهلی، فقط در دو کالج سنت استفن و ذاکر حسین فارسی تدریس می‌شود. کالج ذاکر حسین کلاس‌های شبانه هم دارد. فارسی که زبان اساسی اردوست، جزواً در چند کالج دیگر، نظیر کروری مل و ستیاوتی و غیره به‌دانشجویان زبان اردو هم آموخته می‌شود. دانشجویانی که مشغول تحصیل در کالج‌های فاقد فارسی هستند و می‌خواهند فارسی را یاد بگیرند، در کالج ذاکر حسین یا خود دانشگاه دهلی اجازه داده می‌شوند که فارسی را بیاموزند. علاوه بر دانشجویان هندی، دانشجویان

ایرانی و افغانی هم فارسی را در کالج ذاکر حسین یاد می‌گیرند. زیرا اهل زبان بودن، چیز دیگر است و فهمیدن ادبیات، چیزی دیگر.

باید یادآور شد که کالج ذاکر حسین، کالجی است که شاعر سرشناس اردو و فارسی، میرزا غالب دهلوی تمناً داشت که در آن تدریس بکند. از وی دعوت هم شد که بیاید درس بدهد. البته به شرطی که پیشواز او بیایند. اما چون رسم نبود، رئیس کالج نیامد و غالب، محروم و محزون برگشت.

کالج ذاکر حسین انجمنی بنام «انجمن فارسی» دارد که به ریاست این‌جانب شمیم‌الحق صدیقی برنامه‌های ادبی و فرهنگی را اجرا می‌کند. کالج اخیراً جشن تأسیس سیصد سالگی‌اش را با شأن و شکوه برگزار کرده است.

کالج ذاکر حسین کتابخانه بزرگی دارد که به تازگی به اسم رئیس سابق کالج، شادروان میرزا محمود بیگ موسوم شده است. هزاران کتاب چاپی در باب رشته‌های مختلف مثلاً فارسی، عربی، انگلیسی، اردو، هندی، سانسکریت بنگالی، فلسفه، روانشناسی، اقتصادیات، ریاضیات، بازرگانی، تاریخ، علوم سیاسی، گیاه‌شناسی، جانورشناسی، شیمی، فیزیک، الکترونیک و رایانه و غیره در کتابخانه دستیاب‌اند که مورد استفاده دانشجویان، پژوهشگران و استادان قرار می‌گیرند. نسخه‌های خطی چند زبان مثلاً فارسی، عربی و اردو هم موجوداند که برای پژوهشگران بی‌بها هستند. قبلاً کتابخانه فهرست طولانی نسخ خطی فارسی را داشت. اما برخی از آن‌ها را موریانه خورده‌اند و یا با مرور زمان پوسیده شده و از بین رفتند. بعضی از نسخه‌ها دوزبانه یعنی به فارسی و عربی می‌باشند. آنچه که باقی مانده بدین قرارند:

ردیف	عنوان نسخه	نویسنده/شارح	زبان	شماره نسخه
۱.	بوستان	سعدی شیرازی	فارسی	G-۴۵۸
۲.	دیوان حافظ شیرازی	شمس‌الدین	فارسی	۳۳۳۴۳
۳.	قران‌السعدین ۱۱۷۳ هـ	امیر خسرو دهلوی	فارسی	۹۱۵۳
۴.	چهل ساله حالات سلطنت اورنگ‌زیب	محمد ساقی	فارسی	۹۴۳۲

۵.	تحفة السیر الشریفه	ابوالحسن بن جناب	عربی و فارسی	G-۵۳۸
۶.	قصیده غیبه	عبدالقادر جیلانی	"	G-۵۳۷
۷.	شرح رساله غوثیه	سراج‌الدین	"	G-۵۳۶
۸.	منظوم وصایا	حکیم لقمان	فارسی	G-۳۹۴
۹.	دیوان جلال اسیر	جلال اسیر	فارسی	۲۹۷۱۹
۱۰.	سه نثر ظهوری ۱۲۳۱ هـ	ظهوری ترشیزی	فارسی	G-۳۹۶
۱۱.	مثنوی صریر	صریر	فارسی	۹۲۷۲
۱۲.	ذکر حضرت علی (ع)	نامعلوم	فارسی	۲۹۷۲۰
۱۳.	روضه‌الشهدا	نامعلوم	فارسی	۱۹۷۷
۱۴.	کتاب الصرف ۱۲۴۶ هـ	نامعلوم	فارسی	۹۶۲۵
۱۵.	مثنوی عرفی	عرفی شیرازی	فارسی	۳۳۳۴۴
۱۶.	شبنم و شاداب	بیدل	فارسی	۹۳۶۸
۱۷.	مکاتیب غوث الاعظم	عبدالقادر جیلانی	عربی و فارسی	G-۳۹۷
۱۸.	لطائف الطوائف ۱۰۹۸ هـ	حسین واعظ کاشفی	فارسی	۹۳۲۹
۱۹.	داراشکوه و بابا لعل جی بیراگی، سؤال و جواب	داراشکوه	فارسی	۹۳۳۶
۲۰.	تصویر محبت ۱۱۳۸ هـ	فقیر شمس‌الدین	فارسی	۹۱۷۰
۲۱.	وقایع امیر تیمور مقاله اول	تیمور امیر	فارسی	۹۳۹۹
۲۲.	اعجاز نما لغت	اعجاز	فارسی	۱۰۶۵۳
۲۳.	عالمگیرنامه	محمد کاظم	فارسی	۹۴۳۰
۲۴.	سکندرنامه	نظامی گنجوی	فارسی	ناقص و خسته
۲۵.	اسرارالاولیا	بدرالدین اسحاق	فارسی	" "
۲۶.	کتاب تصوف شیعه مسلک	نامعلوم	فارسی	ناقص
۲۷.	دیوان سعدی ۱۲۵۶ هـ	سعدی شیرازی	فارسی	۵۳۶۴۰

...	فارسی	خدابخش انصاری	مکاتیب ۱۱۸۰ هجری	۲۸.
...	فارسی	نامعلوم	کتاب نل و دمن	۲۹.
۳۹۱۵۱	فارسی	سُجان رای بهنداری	خلاصه تاریخ از ابتدا راجه یودیستر	۳۰.
...	فارسی	سعدی شیرازی	گلستان	۳۱.

امید می‌رود خوانندگان و پژوهشگران به‌نسخه‌های مذکور مراجعه کرده و از این خزینه نایاب و نادر استفاده بکنند.